

ECOLOGICAL CRISIS AND LESSONS ABOUT TRAUMA IN MODERN VIETNAMESE LITERATURE

Le Tu Anh*

1. Introduction

In the risks that lead to ecological crisis, war is no more terrible than anything. The war not only broke the natural ecology but also created tremendous mental traumas and left heavy sequelae. Not only in social life, this issue has also been shown very clearly in literature. From an ecological criticism and traumatic theory, the article analyzes some modern Vietnamese literary works that reflect the topic of war, thereby hoping to bring more specific feelings about heavy sequelae that wars engendered in human life. Some theoretical issues related to ecological criticism are referenced from: *Ecological Literature and Ecological Criticism Theory*, Do Van Hieu translated from *Contemporary ultramodern Western literature curriculum* (Vuong Nhac Xuyen, 2008). Some issues related to traumatic theory I refer to the documents of Amos Golbberg (Golbberg, 2006) and Cathy Caruth (Caruth, 1991; Caruth, 1996). The works are analysed here: *Land* (Ngoc Giao, 1950), *The sorrow of war* (Bao Ninh, 1990), *And when the dust* (Doan Minh Phuong, 2006).

2. Analysis

Ecological environment is understood as the environment in which organisms are lived as themselves. In the universe, humans are the most complicated creatures. Beside natural life, people also have social life, inner life and spiritual life. Therefore, the ecological environment for people to live which includes not only natural conditions but also social, cultural and spiritual conditions, etc. Accordingly, the ecological risk of people not only natural disasters, environment pollution, noise pollution, food security and so on; but also unfavorable conditions for spiritual life. There are many ecological risks in human life, such as: changing living environment, war, separation, loss of family, being rejected/being abused, being deprived, being prohibited, etc. However, for a long time, the risks of natural ecology are still more concerned as the most important factor with decisive influences for human life. Therefore, the concept of “ecology” was proposed early on, but until the second half of the twentieth century, the era of ecology literature was officially formed.

Through researching of modern Vietnamese literature, we found that, from the beginning of the twentieth century, the cries of help for people urgently raised from the deep recognition of human core value and causes of ecological crisis that affects their lives. Among the causes leading to the ecological crisis of Vietnamese people in the twentieth century, war is the main cause, the root cause of many sufferings, many mental injuries are not easily eased. Therefore, the discourses about trauma, ecological crisis has appeared

---

* Assoc. Prof. Dr., Hong Duc University.

quite a lot. To clarify that, I analyze three works that we think are most representative as following.

2.1. Novel *Land* by Ngoc Giao

Novel *Land* was written in 1945, was published in *Le song, Len duong, Cong toi* and was printed by *Cay thong* publishing house in 1950. *Land* is one of the most essential novels of Ngoc Giao, is a fresh and deep discover of him about serfage, especially in war.

The ecological context in this novel is the second invasion of French colonialism in our country. The central character of the novel is Xa Beo - a farmer who is diligent, devastating and loves land more than his own life. Xa Beo came from a poor place, thanks to hard work and effort to save, squeeze, and the support of his ancestor, only one year he bought a few acres of good fields, bought buffaloes, bamboo raft and buy a new garden. However, the joy had not been afforded, Xa Beo saw fire of war on his village. The scene made Xa Beo extremely terrified and painful. Immediately, Xa Beo imagined a future of destruction, all lives, from the bamboo shoots, the fresh vegetables and fruit gardens, to the dog, the buffalo, etc would die.

It can be seen that in the early pages of the novel, the author described Xa Beo with extremely painful emotion by many words such as “horrified”, “creepy”, “writhe”, “pasty faced”, “gape”, “walk reelingly to the ground”, etc. The pain of Xa Beo comes not only from the regret of the misfortune because the achievements of family through many years suddenly disappeared, but also the compassion for those living in a green and open environment suddenly shattered and died. The more Xa Beo cherish the life, the more painful he has to suffer from the risk of life being destroyed. In the theory of ecological criticism, that attitude is called “fair treatment of all lives”, under the category of “Ethics of respect life”.

But that is still not enough, the command to destroy the resistance and emigration is really a smasher. Xa Beo and Ly Cong and how many men in Nguyet Duc village were almost crazy when they had to demolish and destroy houses that had been built by their own efforts. In his choking throat, the sound of swirling in his burning mind, Xa Beo stood up like a madman: “Give it away, that’s all”. Ly Cong shouted: “Hey, I’m burning. hey, my wife, my wife, I burned my house here!” (Ngoc Giao, 1950, p.53-54), etc. Accordingly, it is known how many tears have subsided. How many cries of men, women, old people, young children, when choked, when sobbing, etc have taken up: Mrs. Xa “cried to swollen eyes, cried all night” (Ngoc Giao, 1950, p.51), “Mrs. Ly cried like a family with a funeral” (Ngoc Giao, 1950, p.57), “Ly Cong sat and looked at the fire on his house, his tears fell down to her cheeks” (Ngoc Giao, 1950, p.59), etc.

Destruction of life has led to a serious disruption of human habitat. Xa Beo after digesting has taken with his old mother, sick wife and baby look for refuges with hencoop, buffalo, some pots and blankets. In the huge movement with lots of tear, the husband and

wife of Xa Beo have witnessed a scene of chaos and devastation that has never been seen before: “fallen trees, empty houses, dilepitated walls, uncompleted remove roofs”, “the groups of skedaddling people (even including the elderly and babies) go dispersedly with ragged raincoats, leaf hats as the ants run away when the flood coming” (Ngoc Giao, 1950, p.114). A feeling of helpless, lost and scare that imprinted on each footprint on another land and broke into a cry of homesickness, remembering the country sobbing in her heart: “He wants to cry, cry loudly for the sadness exile the land of visitors” (Ngoc Giao, 1950, p.164). But what makes Xa Beo most miserable is the nostalgia for land. Not only did Xa Beo remember the land, he imagined that the buffalo also craved land. Moreover, his wife and children have abandoned the furrow, stubble ripe rice for long time.

For more than a year in forests and mountains, because of the disease, hunger and thirst and homesickness, Xa Beo’s family went back to their homeland. Returning to the village, Xa Beo witnessed a devastating scene: “The land of his husband and wife has turned into growing scrub and dislocating graves” (Ngoc Giao, 1950, p.356); then: “Stepping through the village’s gate, Xa Beo felt chilly because of the village’s desolation. He stood atonishedly staring at the wall of Hoi Dong’s house, where there were many rounds of bullets like holes” (Ngoc Giao, 1950, p.329). Life in occupied territory where people lack of living condition (both substance and spirit) because of guns and bullets, persecution, plundering, etc. That makes human life constantly being threatened. But because of love for land, because he wanted to stick with the land, Xa Beo was resigned to living in the grip. In the end, the buffalo - the animal that Xa Beo “lived for it like he wanted to live with his parents, his wife and his children” - was also robbed by the enemy soldiers, Xa Beo and his wife suffer a such pain to madness. Leaving the village again, but they could not give up farming, so his wife had to pull a plough instead of buffalo. Witnessing this scene, Xa Beo felt very painful but he could not cry because there is no tear.

From this novel it can be seen that war is a kind of cause of ecological disaster. War not only devastated natural ecology, but also seriously destroyed human mental ecology. Too many tears of Xa Beo and his wife have dropped. In other words, when reading the work, simply counting the cries of Xa Beo is enough to see how terrible the war has been on people's lives. Xa Beo is more penetrating than anyone else's suffering things the war has brought. This point was confirmed again in other works writing in this topic such as *Village* (Kim Lan, 1948). Characters like Xa Beo (*Land*), Mr. Hai (*Village*) know the depth of sorrow and misery brought on by wars. Therefore, the work warns people about an ecological morality: For the peaceful life of the living creatures, end all wars, especially destruction by bombs.

2.2. Novel The sorrow of war by Bao Ninh

The sorrow of war is a 1990 novel by Bao Ninh and becomes a phenomenon in literary life in Vietnam. The work has received many awards and is considered the “most emotional Vietnam War novel”. However, once this novel was banned from publishing. In 2005, the

work reappeared by the Writers Association publisher with the name *Destiny of Love*. Currently, it is called by the original name: *The sorrow of war*. The work has been translated into many languages, praised in many countries and became the pride of Vietnamese literature.

The ecological context of *The sorrow of war* consists of an invasion of America after Indochina war and veterans' life after the war. Therefore, Ngoc Giao's novel only mentions the direct effects of ecological crisis, Bao Ninh's novel also deals with heavy sequelae after the terrible crisis.

Like in Ngoc Giao's novel, war destroyed seriously human's peaceful environment. At the age of seventeen, as a student, Kien had to give up school and say good bye to his girlfriend who had stayed with him for many years during his childhood to participate in the battle in South of Vietnam. At the moment of farewell, Kien felt deeply hurt in himself. However, that pain could be eased by time, the direct effects of bombs, battlefield really caused spiritual trauma. The spiritual trauma is too much to bear, so when the war ended, Kien became a stranger to everyone. To summarize definitions of trauma, Cathy Caruth (1991) said that: "In its most general definition, trauma describes an overwhelming experience of sudden, or catastrophic events, in which the response to the event occurs in the often delayed, and uncontrolled repetitive occurrence of hallucinations and other intrusive phenomena" (p.181). Therefore, *The sorrow of war* is truly a discourse about trauma. Kien - a core character of the novel got trauma in the early steps on the way to the battlefield. In Thanh Hoa station, he witnessed a train being destroyed by bombs and Phuong - his girl friend was raped by some bad men. After this unexpected accident, Miss Phuong changed her behavior and no longer belonged to Kien. After witnessing that dreadful scene, Kien shocked and felt extremely hopeless. Then, with that desperation he joined the battle and continued to suffer more times like this. Hence, the war just ended, Kien immediately had to face with combat himself. Although the war ended, Kien could not escape from obsession about things happened in the past. The images of war always prompt the feelings of pain, fear, desperation, nostalgia, etc, the traumatic experiences that he could not control, often happen again for the last of his life. Kien admitted many times: "Oh my years, my era, my generation! All night my tears soaked in pillows" (Bao Ninh, 2005, p.51); "Returning after the war, until now, I have been suffered from the recollection to another one, day by day, night by night" (Bao Ninh, 2005, p.52), etc. The image of Goi Hon moor, the battle in dry season in 1969 where Battalion 27 was cleared out, the creepy myths, the most primitive, savage legends, etc that persist, cling persistently, overwhelming his mind. They always forced Kien to live with his past. Although Kien purposely tried to forget them, those all things still existed in his mind unconsciously. Likewise, after the war ended, he returned as a writer, despite many attempts to find new directions, Kien still could not escape the "path" of writing about war as a default.

Thus, war, wherever and how, for Kien is still an impact that exceeds the threshold of the situation, creating mental shocks that are too much to bear. But right at the time of

“injury”, Kien was unable to fully imagine its meaning. The wounds were quickly “suppressed” by the call of intense life longing. It was only when he left the war, after many efforts to reconcile and heal the unsuccessful wound, that Kien noticed all of the war’s monster face. Even the bitter destiny of love between him and Phuong - the most sorrow of war, Kien was only able to explain afterwards: “She is enchanted, unyielding and attractive, miraculously and incalculably beautiful, heartbreakingly beautiful, as beautiful as a traumatized beauty, as if a beauty was in danger, teetering on the edge” (Bao Ninh, 2005, p.294). According to the theory of Cathy Caruth, Kien is the typical type of traumatic character, the most condensed image of trauma in Vietnamese literature in the twentieth century. Perhaps therefore partly, *The sorrow of war* has been included in the American educational curriculum and is widely known by Americans as the only Vietnamese book about the Vietnam War (Nguyen Thanh Viet, 2017).

2.3. Novel *And when the dust* by Doan Minh Phuong

Doan Minh Phuong has many years living in Germany and now goes back between Vietnam and Germany. Novel *And when the dust* were first published in 2006 by Young Publishing House and received the prose prize of the Vietnam Writers Association in 2007.

The trauma that happened to An Mi (*And when the dust*) also started from a scene that crossed the threshold with circumstances. That is when a seven-year-old child was so frightened that he “nearly fainted” because in his arms hugged his mother's body, in the air “bullets continued to roar in horror”. Running away from that horrifying scene as a survival instinct, An Mi (a young boy named An) left the three-year-old girl with a weak cry for help, which immediately sank in her mind. distracted by a memory too immature. Also by a young brain, at that time, An Mi completely did not understand the meaning of this “escape” action. A new life in a distant/alien country makes An Mi's memories sink deep into memories. Becoming an adopted child of a German family, An Mi found her home. In the love of the adoptive parents, especially the foster father, six years later, the ragged orphan became a young woman with thick, silky hair, “the body drags the heaving and unpredictable lines. and expertly” (Doan Minh Phuong, 2007, p.93). Then one day, the adoptive father shot himself in the church. In the eyes of her adoptive mother, An Mi was the culprit: “She accused me and forced me to admit it, fiercely as if as long as the sin was clearly delineated, the consequence would be erased completely” (Doan Minh Phuong, 2007, p.93). Not only losing “the most important love in life”, to erase sin, An Mi at the same time erase all pleasant memories. But the “fatal” blow that pushed An Mi to find death was the sudden departure of her husband for a traffic accident: “After carrying everything, it might remind me that he was once in this world, resolutely taking the irony promise that I will forget him, that forgetting will be complete, I suddenly realized that I would die with him” (Doan Minh Phuong, 2007, p.11). Because “if I live in a sad memory, I will live as a melancholy ghost”, and: “As a ghost, I have lived outside my life, living and erasing days and memories” (Doan Minh Phuong, 2007, p.25). However, a deep sense of

self-acceptance did not allow An Mi to know who she was before finding death. On the journey to find the essence, An Mi had found himself in the unfortunate life of Michael - who spent the night at the hotel - through his strange diary, in Marcus's life - a seven-year-old child with very severe PTSD. But ending the journey more than two years of searching hard, An Mi still could not erase the feeling of insecurity, the mental pain transformed into physical pain: "My whole body was uneasy, my intestines were tight, I felt cold and nauseous. I felt pain, no longer the pain in my heart but on my body, when my mind was dull without any thought" (Doan Minh Phuong, 2007, p.16). At the edge of the death, distant memories returned, telling An Mi that she was an orphan from a war-torn country.

Thus, with An Mi, war is also the first, too intense and fierce impact, creating heavy psychological shocks. But the experience of injury in this case is not the fear, pain, pain that gnawed after the "incubation" period in oblivion, but "metastasized" into a sense of lost and lost rhythm, lack of homeland. On a permanent basis, An Mi always feels that she has been turned off her roots, not knowing the source. Existential question "Who am I?" also resounded from that feeling. In the adventurous life without love, An Mi sometimes thought she had found her ties with life. The first time was a foster father who loved her "like a real girl". The second time was the husband whose death caused An Mi to immediately think of a death for himself. But the strings were cut off in turn: The adoptive father committed suicide in the church without a farewell, the husband abruptly left because of a traffic accident. An Mi's increasingly intense tension kept An Mi constantly living in constant, insidious, persistent pain. Suppressing the wound with the act of deliberately erasing memory, An Mi falls into a state of unevenness between perceptions and unconsciousness, awareness and ambiguity. Only in the hours when he was about to leave his life, the being was awakened, An Mi heard from a region of memories far away from the help of his three-year-old brother in awe, panic of war bombs. At the time of knowing the "unprecedented" thing, An Mi also understood that it was something she "never forgot" that is the motherhood, the love of the homeland.

Thus, although not directly referring to the topic of war as Bao Ninh's work, but with what Doan Minh Phuong expressed in *And when the dust* could see war always causes very serious sequelae in human life. Feeling of the fate of the exile (diaspora) of An Mi during the rest of life is a kind of sequelae not easily seen. But that is the common mind of the Vietnamese refugee community in many countries, especially in the US, since the end of the Vietnam War even though the reason for leaving their country is not entirely the same. In the context that few people on the other side (Americans) want to understand more about the Vietnamese language and experience to fully understand the Vietnam War, many works of Vietnamese and Vietnamese Americans say about the psychological trauma caused by the war was born "as a corrective to this ignorance" (Nguyen Thanh Viet, 2017). Unfortunately, most of them have not yet been translated into Vietnamese so that they can come closer to domestic readers like *And when the dust*.

3. Conclusion

Through the above works, it can be seen that war is always the root cause of dangerous ecological crisis to human life, which includes natural ecology and social ecology. Thus, war is also the root cause of many psychological trauma that depend up on its expression. If Its expression is at low level, there is a cry; if it is higher, the squelae become worse in which people are no longer themselves or don't know who they are. During nearly a century of suffering and undergoing national defense wars, the country and Vietnamese people suffered very heavy losses. The above war works not only save the painful times of Vietnamese national history, but also always present as sad reminders that are strict for all: that for life of creatures, especially for life of human, please end/give up all wars.

REFERENCES

1. Bao Ninh. (2005). *The sorrow of war*. (reprinted). Hanoi: Association of Writers Publishing House.
2. Caruth, C. (1991). "Unclaimed experience: Trauma and the Possibility of History". *Yale French Studies*, (79), 181-192. Accessed at https://www.researchgate.net/publication/265273262_Unclaimed_Experience_Trauma_and_the_Possibility_of_History.
3. Caruth, C. (1996). *Unclaimed experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore & London: The John Hopkins University Press.
4. Doan Minh Phuong. (2007). *And when the dust*. (the 1st reprinted). Hanoi: Youth Publishing House.
5. Goldberg, A. (2006). "Trauma, Narrative and Two Forms of Death". *Literature and Medicine* 25, (1), 122-141. Accessed at <https://muse.jhu.edu/article/202366>
6. Kim Lan. (2002). *Village*. (reprinted). Hanoi: Kim Dong Publishing House.
7. Ngoc Giao. (1950). *Land*. Hanoi: Cay Thong Publishing House.
8. Nguyen Thanh Viet. (2017). "The Great Vietnam War Novel Was Not Written by an American". Accessed at <https://www.nytimes.com/2017/05/02/opinion/vietnam-war-novel-was-not-written-by-an-american.html>
9. Vuong Nhac Xuyen. (2008). "Ecological literature and Theory of ecological criticism". (Translated by Do Van Hieu). *Contemporary Ultramodern Western Literature Curriculum*. Shanghai: Phuc Dan University Publishing House. Accessed at <http://www.dovanhieu.net/2015/08/van-hoc-sinh-thai-va-li-luan-phe-binh.html>

KHỦNG HOẢNG SINH THÁI VÀ CÁC BÀI HỌC VỀ CHẤN THƯƠNG TRONG VĂN HỌC VIỆT NAM HIỆN ĐẠI

Le Tu Anh*

1. Mở đầu

Trong các nguy cơ đưa tới khủng hoảng sinh thái, chiến tranh là thứ không gì khủng khiếp hơn. Chiến tranh vừa phá vỡ/hủy diệt sinh thái tự nhiên, vừa gây nên những sang chấn tinh thần ghê gớm và để lại di chứng nặng nề. Không chỉ trong đời sống lịch sử, xã hội mà trong văn học, vấn đề này cũng đã được thể hiện rất rõ. Từ góc nhìn phê bình sinh thái và lý thuyết chấn thương, bài viết phân tích một số tác phẩm văn học Việt Nam hiện đại phản ánh đề tài chiến tranh, qua đó hy vọng đưa tới những cảm nhận cụ thể hơn về hậu quả và những di chứng nặng nề mà chiến tranh để lại trong cuộc sống con người. Một số vấn đề lý thuyết liên quan đến phê bình sinh thái chúng tôi tham khảo từ tài liệu: *Văn học sinh thái và lý luận phê bình sinh thái*, Đỗ Văn Hiếu dịch từ cuốn *Đương đại Tây phương tới tân văn luận giáo trình* của Vương Nhạc Xuyên. Một số vấn đề liên quan đến lý thuyết chấn thương chúng tôi tham khảo từ các tài liệu của Amos Golbberg và Cathy Caruth. Các tác phẩm được phân tích ở đây là: *Đất* (Ngọc Giao), *Nỗi buồn chiến tranh* (Bảo Ninh), *Và khi tro bụi* (Đoàn Minh Phượng).

2. Phân tích

Môi trường sinh thái được hiểu là môi trường mà ở đó các sinh vật được sống như là chính nó. Trong vũ trụ, con người là sinh vật phức tạp nhất. Ngoài đời sống tự nhiên, con người còn có phần đời sống xã hội, đời sống tinh thần, tâm linh vô cùng phong phú. Bởi vậy, môi trường sinh thái để con người sống cho ra con người không chỉ bao gồm những điều kiện tự nhiên, mà còn cả các điều kiện xã hội, văn hóa, tinh thần,... Theo đó, nguy cơ sinh thái của con người không chỉ là thảm họa thiên nhiên, ô nhiễm môi trường nước, không khí, tiếng ồn, thức ăn,...; mà cả những điều kiện bất lợi cho đời sống tinh thần. Có rất nhiều nguy cơ sinh thái tinh thần trong sự sống của con người, chẳng hạn: sự thay đổi môi trường sống, chiến tranh, ly tán, mất người thân, bị hắt hủi/ngược đãi, bị đọa đày, bị xúc phạm nhân phẩm, bị ép buộc, cảm đoán,... Tuy vậy, lâu nay, những nguy cơ về sinh thái tự nhiên vẫn được quan tâm hơn, được xem như là yếu tố quan trọng nhất, có những ảnh hưởng mang tính chất quyết định đối với sự sống của con người. Chính vì thế tuy khái niệm “sinh thái học” (ecology) được đề xuất từ khá sớm, nhưng thời đại văn học sinh thái của nhân loại mãi đến nửa sau thế kỷ XX mới chính thức hình thành.

Khảo cứu văn học Việt Nam hiện đại, chúng tôi nhận thấy, ngay từ đầu thế kỷ XX, những tiếng kêu cứu cho con người đã khẩn thiết cất lên xuất phát từ những nhìn nhận sâu

---

* Phó Giáo sư, Tiến sĩ, Trường Đại học Hồng Đức.

sắc về bản chất con người và các căn nguyên khủng hoảng sinh thái ảnh hưởng đến đời sống của họ. Trong các nguyên nhân đưa tới khủng hoảng sinh thái của con người Việt Nam trong thế kỷ XX, chiến tranh là nguyên nhân chính, là căn nguyên của nhiều nỗi đau khổ, nhiều chấn thương tinh thần không dễ xoa dịu. Bởi thế các diễn ngôn về chấn thương/khủng hoảng sinh thái do chiến tranh đã xuất hiện khá nhiều.

2.1. Tiểu thuyết Đất của Ngọc Giao

Đất được viết năm 1949, được đăng nhiều kỳ trên các báo *Lẽ sống*, *Lên đường*, *Công tội* và được Nhà xuất bản Cây thông xuất bản lần đầu năm 1950. *Đất* thuộc trong số những tiểu thuyết quan trọng của Ngọc Giao, là một khám phá sâu sắc, mới mẻ của ông về thân phận người nông dân, nhất là trong hoàn cảnh chiến tranh.

Ngữ cảnh sinh thái trong tiểu thuyết này là cuộc xâm lược lần thứ hai của thực dân Pháp vào đất nước ta. Nhân vật trung tâm của tiểu thuyết là Xã Bèo – một người nông dân cần cù, lam lũ, yêu đất hơn cả sự sống của chính mình. Xã Bèo xuất thân nghèo túng, nhờ chăm chỉ và ra sức dành dụm, chắt bóp, lại thêm “được mò được mả ra sao” (được phù hộ của tổ tiên) mà mới có một năm trời trở lại (trong khoảng gần một năm) đã tậu được vài sào ruộng tốt, mua được con trâu, ngâm bè tre và nay lại mới tậu được thêm mảnh vườn nữa. Nhưng niềm vui chưa kịp hưởng, Xã Bèo đã nhìn thấy lửa chiến tranh cháy đến làng mình. Cảnh tượng ấy làm cho Xã Bèo vô cùng khiếp sợ, đau đớn. Ngay lập tức, Xã Bèo hình dung ra một tương lai của sự hủy diệt: tất cả các sinh mệnh rồi sẽ chết.

Sự tàn phá, hủy diệt các sinh mệnh của bom đạn chiến tranh đã dẫn tới một sự phá vỡ nghiêm trọng môi trường sống của con người. Xã Bèo sau khi tự đốt nhà mình đã dắt díu mẹ già, vợ ốm, con thơ,... tìm nơi lánh nạn. Trong cuộc thiên di đầm đìa nước mắt, vợ chồng Xã Bèo đã chứng kiến một cảnh tượng loạn lạc, hoang tàn chưa từng thấy. Mặc cảm bơ vơ, lạc lõng, sợ sệt in hằn trên mỗi dấu chân đặt lên đất khách và vợ oà thành tiếng khóc nhớ nhà, nhớ quê nức nở trong lòng. Nhưng điều làm cho Xã Bèo khổ sở nhất là nỗi nhớ đất quay quắt trong lòng. Hơn một năm trời ở miền rừng sâu núi thẳm, không chịu đựng nổi cảnh bệnh tật, đói khát, cộng thêm nỗi nhớ quê nhớ đất còn cao, gia đình Xã Bèo lại dắt díu nhau hồi cư. Trở về khi làng cũ đã chuyển thành vùng bị địch chiếm đóng, Xã Bèo chứng kiến cảnh hoang tàn đổ nát trong đau xót. Cuộc sống ở vùng bị địch chiếm đóng vừa đói khát, thiếu thốn, vừa nghẹt thở vì súng đạn, bắt bớ, cướp bóc,... khiến sự sống của con người thường xuyên bị đe dọa. Nhưng vì yêu đất, vì muốn gắn bó với đất, Xã Bèo cam chịu sống trong sự kìm kẹp. Cuối cùng thì con trâu – con vật mà Xã Bèo “sống vì nó, với nó, cũng như anh ham sống, cần sống với cha mẹ, vợ con” – cũng bị lính tề cướp mất, vợ chồng Xã Bèo đau đớn đến phát điên. Lại phải bỏ làng đi, nhưng không thể rời xa đất, Xã Bèo xót xa nhìn vợ thay trâu rỏ nước mắt vào lòng đất mà không khóc nổi vì không còn nước mắt.

Từ tiểu thuyết này có thể thấy, chiến tranh chính là một loại căn nguyên của thảm họa sinh thái. Chiến tranh không chỉ tàn phá sinh thái tự nhiên, mà còn hủy diệt nghiêm trọng sinh thái tinh thần của con người. Quá nhiều nước mắt của vợ chồng Xã Bèo đã rớt xuống. Nói cách khác, đọc tác phẩm, chỉ cần thống kê những tiếng khóc của Xã Bèo là đủ thấy

chiến tranh đã đầy đọa sự sống của người ta khủng khiếp thế nào. Luận điểm này càng được xác tín nếu ta đọc thêm các sáng tác cùng thời cùng viết về chủ đề này, như truyện ngắn *Làng* của Kim Lân chẳng hạn. Các nhân vật như Xã Bèo (*Đất*), ông Hai (*Làng*) thấm thía hơn ai hết nỗi thống khổ mà chiến tranh đã đưa tới. Bởi vậy, các tác phẩm này cảnh báo con người về một đạo đức sinh thái: Vì sự sống bình yên của các sinh mạng, hãy chấm dứt mọi sự hủy diệt, nhất là hủy diệt bằng bom đạn chiến tranh.

2.2. *Tiểu thuyết Nỗi buồn chiến tranh của Bảo Ninh*

Nỗi buồn chiến tranh là tiểu thuyết của Bảo Ninh, xuất bản lần đầu năm 1990 và lập tức trở thành một hiện tượng trong đời sống văn học ở Việt Nam. Tác phẩm đã nhận được nhiều tặng thưởng, giải thưởng và được đánh giá là “cuốn tiểu thuyết xúc động nhất về chiến tranh Việt Nam”. Tuy vậy, từng có thời gian tiểu thuyết này bị cấm phát hành. Năm 2005, tác phẩm xuất hiện trở lại bởi Nhà xuất bản Hội Nhà văn với tên gọi *Thân phận của tình yêu*. Hiện tại, nó được gọi bằng tên gọi nguyên thủy: *Nỗi buồn chiến tranh*. Tác phẩm đã được dịch ra rất nhiều thứ tiếng, được ca ngợi ở nhiều nước và trở thành niềm tự hào của nền văn học Việt Nam.

Ngữ cảnh sinh thái của *Nỗi buồn chiến tranh* là cuộc xâm lược của đế quốc Mỹ vào nước ta từ sau chiến tranh Đông Dương kết thúc và cuộc sống thời hậu chiến của những người từng tham gia chiến trận. Vậy nên, nếu tiểu thuyết của Ngọc Giao chỉ đề cập đến hậu quả trực diện của khủng hoảng sinh thái, thì tiểu thuyết của Bảo Ninh còn đề cập đến những di chứng nặng nề từ sau khủng hoảng ghê gớm đó.

Cũng giống như trong tiểu thuyết của Ngọc Giao, chiến tranh đã phá vỡ nghiêm trọng môi trường sống bình yên của con người. 17 tuổi, còn trên ghế nhà trường, Kiên đã phải từ bỏ giấc mộng thi cử, từ biệt người con gái xinh đẹp đã gắn bó suốt một thời thơ ấu với bao nhiêu tình cảm mến thương âu yếm của tuổi học trò để vào Nam chiến đấu. Cảm nhận về giờ phút chia lìa, với Kiên, như là một nhát dao cắt vào lòng. Nhưng đó là nỗi đau có thể nguôi vơi cùng với thời gian. Những tác động trực tiếp của bom đạn, của chiến trường mới thực sự tạo nên những chấn thương tinh thần quá sức chịu đựng để rồi sau cuộc chiến tranh ấy Kiên “đường như chẳng còn ở trong một “kênh” với mọi người”. Bởi vậy, cuộc chiến của dân tộc vừa kết thúc, Kiên, lập tức phải đối mặt với cuộc chiến trong lòng mình. Ra khỏi cuộc chiến nhưng Kiên không sao dứt khỏi những ám ảnh về nó. Những hình ảnh về chiến tranh gợi ra những cảm xúc đau đớn, hãi hùng, tuyệt vọng, nhớ tiếc, xót xa,... – những kinh nghiệm chấn thương – đã tái diễn một cách không thể kiểm soát được suốt quãng đời còn lại của Kiên.

Như vậy, chiến tranh, dù ở đâu và bằng cách nào, đối với Kiên vẫn là một sự tác động vượt ngưỡng của hoàn cảnh, tạo nên những chấn động tinh thần quá sức chịu đựng. Nhưng ngay tại thời điểm “bị thương”, Kiên đã chưa thể hình dung hết ý nghĩa của nó. Các vết thương nhanh chóng bị “đàn áp” bởi tiếng gọi của niềm khát khao sống mãnh liệt. Chỉ đến khi rời khỏi cuộc chiến tranh, sau nhiều nỗ lực hòa giải và hàn gắn vết thương không thành, Kiên mới nhận thấy hết bộ mặt quái vật của nó. Theo lý thuyết của Cathy Caruth, Kiên

chính là kiểu nhân vật chấn thương điển hình, là hình ảnh cô đọng nhất về chấn thương trong văn học Việt Nam thế kỷ XX. Có lẽ vì thế một phần mà *Nỗi buồn chiến tranh* đã được đưa vào chương trình giảng dạy đại học ở Mỹ và được nhiều người Mỹ biết đến như là cuốn sách duy nhất của người Việt về chiến tranh Việt Nam.

2.3. *Tiểu thuyết Và khi tro bụi của Đoàn Minh Phượng*

Đoàn Minh Phượng có nhiều năm sống ở Đức và hiện tại đi về giữa Việt Nam và Đức. Tiểu thuyết *Và khi tro bụi* của Đoàn Minh Phượng được xuất bản lần đầu năm 2006 bởi Nhà xuất bản Trẻ và là cuốn sách duy nhất được nhận giải thưởng văn xuôi của Hội Nhà văn Việt Nam năm 2007.

Chấn thương xảy ra đối với An Mi (*Và khi tro bụi*) cũng bắt đầu từ một cú va chạm vượt ngưỡng với hoàn cảnh. Đó là khi một đứa bé bảy tuổi hoảng sợ tới mức “gần ngất đi” vì trong tay ôm xác mẹ mà trên không “đạn đang tiếp tục rú những tiếng kinh hoàng”. Trốn chạy khỏi cảnh tượng hãi hùng ấy như một bản năng sinh tồn, An Mi (lúc nhỏ tên là An) đã bỏ lại con bé em ba tuổi với tiếng kêu cứu yếu ớt mà liền ngay sau đó, tất cả bị chìm trong quên lãng bởi một trí nhớ còn quá non nớt. Cũng bởi một trí não non nớt, tại thời điểm đó, An Mi hoàn toàn không hiểu ý nghĩa của hành động “trốn chạy” này. Cuộc sống mới tại một đất nước xa xôi/xa lạ đã khiến mọi kỷ niệm của An Mi chìm sâu vào ký ức. An Mi trở thành con nuôi của một gia đình người Đức, An Mi như tìm lại được tổ ấm của mình. Rồi một ngày, người cha nuôi nổ súng tự sát trong nhà thờ, trong mắt mẹ nuôi, An Mi là thủ phạm. Không chỉ mất đi “tình yêu quan trọng nhất đời”, để xóa được tội lỗi, An Mi đồng thời xóa hết mọi kỷ niệm êm đềm. Nhưng đòn “chí mạng” đẩy An Mi đi tìm cái chết là sự ra đi đột ngột của người chồng vì tai nạn giao thông. Tuy nhiên, một sự thức nhận bản thể sâu sắc đã không cho phép An Mi không biết mình là ai trước khi tìm đến cái chết. Trên hành trình kiếm tìm bản thể, An Mi (tưởng) như đã thấy mình trong cuộc đời bất hạnh của Michael – người trực đêm khách sạn – qua cuốn nhật ký lạ lùng của anh ta, trong cuộc đời Marcus – một đứa trẻ 7 tuổi mắc chứng PTSD rất nặng. Nhưng kết thúc hành trình hơn hai năm tìm kiếm nhọc nhằn, An Mi vẫn không sao xóa được cảm giác bất an, nỗi đau thương tinh thần chuyển hóa thành đau đớn nhục thể. Trong giờ phút cận kề cái chết, những ký ức xa xăm đã trở về, nói cho An Mi biết rằng cô vốn là một đứa trẻ mồ côi, đến từ một đất nước có chiến tranh.

Như vậy, với An Mi, chiến tranh cũng là cú va đập quá dữ dội và khốc liệt, tạo nên những sang chấn tâm lý nặng nề. Nhưng *kinh nghiệm chấn thương* trong trường hợp này lại không phải là những nỗi sợ hãi, đau đớn, nhức buốt gặm nhấm tâm can sau thời kỳ “ủ bệnh” trong quên lãng như Kiên (*Nỗi buồn chiến tranh*), mà “di căn” thành cảm thức lạc loài, lạc điệu, thiếu quê hương. An Mi luôn cảm thấy mình đã bị bật ra khỏi gốc rễ, không biết đâu là cội nguồn. Câu hỏi hiện sinh *Tôi là ai?* cũng vang lên nhói buốt chính từ cảm thức đó. Như vậy, dù không trực diện đề cập đến đề tài chiến tranh như tác phẩm của Bảo Ninh, nhưng với những gì Đoàn Minh Phượng thể hiện trong *Và khi tro bụi* có thể thấy chiến tranh bao giờ cũng để lại những di chứng rất nặng nề trong cuộc sống của con người.

Mặc cảm lạc loài của thân phận tha hương (diaspora) giày vò An Mi trong suốt phần đời còn lại trên đất khách là một kiểu di chứng chiến tranh không dễ dàng nhìn thấy. Nhưng đó lại là tâm thức chung của cộng đồng tị nạn người Việt ở nhiều nước, nhất là ở Mỹ, từ sau khi cuộc chiến tranh Việt Nam kết thúc cho dù lý do rời bỏ tổ quốc của họ không hoàn toàn giống nhau. Trong bối cảnh rất ít người ở phía bên kia (người Mỹ) muốn hiểu thêm về tiếng nói và trải nghiệm của người Việt để hiểu biết trọn vẹn về chiến tranh Việt Nam, rất nhiều tác phẩm của người Việt và người Mỹ gốc Việt nói về những tổn thương tâm lý do chiến tranh đã ra đời “như một cách sửa chữa sự thiếu hiểu biết này”. Tiếc rằng đa phần trong số đó chưa được dịch ra tiếng Việt để có thể đến gần hơn với độc giả trong nước như *Và khi tro bụi*.

3. Kết luận

Qua những tác phẩm trên đây có thể thấy, chiến tranh luôn là căn nguyên của những khủng hoảng sinh thái (hiểu theo nghĩa đầy đủ nhất của nó là bao gồm cả sinh thái tự nhiên và sinh thái xã hội, tinh thần) nghiêm trọng đối với sự sống của con người. Thế nên, chiến tranh cũng là căn nguyên của rất nhiều chấn thương tâm lý mà biểu hiện của nó, (ở mức độ) nhẹ thì là những tiếng khóc than, còn (ở mức độ) nặng nề hơn là di chứng thành những trạng thái mà con người ta không còn là mình hoặc không biết mình là ai nữa. Suốt gần một thế kỷ chịu đựng và trải qua các cuộc chiến tranh vệ quốc, đất nước, con người Việt Nam phải chịu nhiều tổn thất ghê gớm. Những tác phẩm về chiến tranh kể trên không chỉ lưu lại những thời đoạn đau thương của lịch sử dân tộc Việt Nam, mà còn luôn hiện diện như những lời nhắc nhở buồn đau mà nghiêm khắc đối với tất cả, rằng: vì sự sống của các sinh mệnh, nhất là sự sống của con người, hãy chấm dứt/từ bỏ mọi cuộc chiến tranh.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bảo Ninh. (2005). *Nỗi buồn chiến tranh*. (in lại). Hà Nội: NXB Hội Nhà văn.
2. Caruth, C. (1991). “Unclaimed experience: Trauma and the Possibility of History”. *Yale French Studies*, (79), 181-192. Accessed at https://www.researchgate.net/publication/265273262_Unclaimed_Experience_Trauma_and_the_Possibility_of_History.
3. Caruth, C. (1996). *Unclaimed experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore & London: The John Hopkins University Press.
4. Đoàn Minh Phương. (2007). *Và khi tro bụi*. (tái bản lần 1). Hà Nội: NXB Thanh niên.
5. Goldberg, A. (2006). “Trauma, Narrative and Two Forms of Death”. *Literature and Medicine* 25, (1), 122-141. Accessed at <https://muse.jhu.edu/article/202366>
6. Kim Lan. (2002). *Làng*. (in lại). Hà Nội: NXB Kim Đồng.
7. Ngọc Giao. (1950). *Đất*. Hà Nội: Cây Thông xuất bản.

8. Nguyen Thanh Viet. (2017). “The Great Vietnam War Novel Was Not Written by an American”. Accessed at <https://www.nytimes.com/2017/05/02/opinion/vietnam-war-novel-was-not-written-by-an-american.html>
9. Vuong Nhac Xuyen. (2008). “Ecological literature and Theory of ecological criticism”. (Translated by Do Van Hieu). *Contemporary Ultramodern Western Literature Curriculum*. Shanghai: Phuc Dan University Publishing House.